

ERDÉLYI GAZDA

AZ ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYLET

Megjelenik minden pénteken legalább egy ivon és az egyleti tagoknak ingyen küldetik meg.

Nem tagok egész évre 4 frt, félévre 2 frttal fizethetnek elő, negyedéves előfizetés el nem fogadtatik.

HIVATALOS

KÖZLÖNYE.

Pénz- és értékküldemények az
ERDÉLYI GAZDA KIADÓ-HIVATALÁHOZ
(Dr. Hintz György, e. pénztárnokhoz),
a lap szellemi részét illető közlemények az
ERDÉLYI GAZDA SZERKESZTŐSÉGÉHEZ
(Gamauf Vilmos, e. titkárhoz)
czimzendők.

A hirdetési díjszabályzatot lásd az utolsó lapon

Lapfelügyelő bizottság: **Paget János** elnök; **Berde Áron**, **b. Huszár Sándor**, **Mina János**,
Szabó Samu, **Szentgyörgyi József**.



z erdélyi gazdasági egyletnek nagy és mély gyásza van

Hidvégi Gróf MIKÓ IMRE

az egylet ujjá alkotója és 1854 óta fáradhatatlan érdemdús elnöke

élte 72-ik évében szombaton f. szeptember hó 16-án reggel 7³/₄ órakor hosszasan tartott és fájdalmas májbeli betegség következtében beállott szivszélhűdésben jobb létre szenderült!

A boldogult nagy hazafi honpolgári erényekben gazdag élete utolsó lehelletig a hazaszeretnek, emberiségnek és tudománynak volt szentelve, — mindenütt első sorban lobogtatá hatalmas szellemének vezérszövétnekét, első állott a jó ügy harczosaik között! —

Elhalmozva királya kegyével, megtisztelve a kormányférfiak bizalmával, nem ritkán magas polcra intézte a haza sorsát, de e szédítő magaslaton is magához, népéhez hű, — **ember maradt**, a szó legvalódibb, legnemesebb értelmében! Innen az osztatlan tisztelet, a határtalan szeretet, az örök hála, mely már életében körülövezte, mely most halálakor vigasztalatlanul, könnyezve áll ravatalánál és siratja hazánk egyik legnagyobb fiát: **Erdély Széchényijét!**

És mi, az árván maradt erdélyi gazdasági egylet, fájdalomdúltan, de büszkén vallhatjuk azt, hogy míg ő s mióta egyletünk élt — e két élet egybeforrva termé legszebb gyümölcseit: ő volt ujjáteremtőnk, ápolónk egy nemzedéken át — oh hagyja reánk, hagyja közöttünk dicső szellemét: vigaszul, buzdításul, példányképül!

**Béke lengjen felejtethetlen elnökünk
porai felett!**

Halotti jelentés.

Egyletünk a szomorú haláleset folytán a következő halotti jelentést adta ki és küldötte szét:

Az erdélyi gazdasági egylet igazgató választmánya mély gyászszal jelenti, hogy az egylet ujjá alkotója és 1854 óta fáradhatatlan érdemdús elnöke

Hidvégi Gróf MIKÓ IMRE,

apostoli királyunk ő felsége valóságos belső titkos tanácsosa és Magyarország királyi főpohárnokmestere, a lipótrend nagy keresztese, a török medzsidje-rend első osztályának tulajdonosa, volt erdélyi kincstárnok és magyar királyi közmunka és közlekedésügyi minister, a magyar tudományos akadémia tiszteletbeli és igazgató tagja, az erdélyi muzeumegylet, a magyar történelmi társulat az erdélyi ev. ref. egyházkerület, a nagy-enyedi és sepsi-szentgyörgyi ev. ref. iskolák főgondnoka, Kolozsvár, Maros-Vásárhely, Székely-Udvarhely, Gyulafehérvár, Fiume stb. sz. kir. városok diszpolgára, több bel- és külföldi tudományos testület tiszteletbeli tagja stb. stb. élte 72-ik évében szombaton folyó szeptember hó 16-án reggel 7³/₄ órakor hosszasan tartott és fájdalmas májbeli betegség következtében beállott szélhűdésben jobblétre szenderült.

Hült tetemei kedden folyó szeptember hó 19-én délután 4 órakor fognak belközéputczai házatól örök nyugalomra helyeztetni, mely végtisztességtelre az erdélyi gazdasági egylet t. tagjai ezennel szomorúan meghivatnak. —

A családi és fenti jelentésen kívül még sz. kir. Kolozsvár városa, az erdélyi muzeumegylet és az ev. ref. egyházkerület adtak ki külön gyászlapokat

Nekrologok.

Gróf MIKÓ IMRE nincs többé!

A mitől hetek óta visszafojtott lélekzettel féltünk, a mire annyi honfi-szív remegéssel gondolt, a minek árnya az ismerősök, tisztelők arczain, mint az elröppenni nem merő gondolat, mint a jövő előre vetett árnyéka ült ki: ma reggel háromnegyed nyolcz órakor bekövetkezett.

Gróf Mikó Imre nincs többé!

Mindenki bizonyosan tudta, az orvosi tudomány az életóra fogyó szeméit részvétteljes félelemmel számlálta és mégis ma reggel, hogy a halálhír végig nyilalta anyiunk szívét: megreszketett és szemekben néma könnyesep csillogott.

Mint bérczfokon álló fa, melyet a férgek lassan emésztő munkával megőröltek, a vihar süvöltő haragja által megrázkodva, iszonyu ropogással fenyeget alázuhánással; de lelkünket kidülte mégis váratlanul megdöbenti.

Hiszen a magasztosult fájdalom fenséges hatása csak elnémitja a szót, visszafojtja a könyvek omló árját, megállítja a gondolatok hullámzó fellegeit: valami nyomott némaság tölti be valónkat, a halál, az enyészet, a mulandóság nyomasztó legét érezzük. Elfordítjuk szemünket a jövő borongó láthatárától és a múlt felé vetjük esdő pillantásainkat.

Oh csodálatos emberi természet! Az élet törvénye alól magad pillanatig sem vonhatod ki. Mikor elvesztjük azt, kihez annyian hosszú viharos harcokban, mint vezérhez csatlakoztunk, kinek nagysága felemelte a közszellemet a haza iránti kötelességek magas színvonalára, kihez a közmívelődés, polgárosodás, anyagi és szellemi haladás ügye a legszentebb érdekek eltéphetetlen kötelekeivel volt fűzve, kiben a támaszt, a gyámolt, a kalauzólót, a hazafias kötelességek tolmácsát, a haladás prófétái lélekkel megáldott bajnokát, családi veszteségei által egy vértanu lelki erejéig aczélezott akaratot; törekvéseinkben, számításainkban mindig egyik legelső tényezőt bírtuk: az óriási veszteség érzése, a fájdalom megdermesztő hatása, az élet törvényének enged, bármi jogos, bármi szent, a mulandóság sötétlő hullámai felett világol Gróf Mikó dicső emléke.

Az élet törvénye újra fölemel. Magasztos múltja, szép tetteinek fénylő sora, eszméinek, gondolatainak reánk hagyott gyöngyei, életének bevégzett nagysága, jellemének klasszikus jellege, az általa alapított, fenntartott, támogatott intézmények, értelmi és erkölcsi haladásunk általa tört útja, jótékonyágának most örökre betemetett forrása: szent kötelességeket rónak ránk; a halála felett érzett fájdalom szent ihletéssel tölt el.

És valamint őt a veszteségek csak hazája iránti szeretetében erősíték; a szeretett kedvesek sirjainál az elpusztult haza fölemelésére gondolt, mint maga írja: „Én a multakban találok fő gyönyörtségemet, nekem ott van két szivbálványom: hazám dicsősége s drága hitvesem“; nekünk is a felette érzett veszteség mellett az általa szolgált ügy szolgálatára kell erőt meritenünk.

Ő a multat imádtá, hisz abban elvesztett boldogsága, mint átkozott Niobe kővé dermedt; ennek imádása Pygmaléon-erőt adott neki, azt megelevenítve ölelte át eszményi szeretettel.

Hazánk történetének öröknevű írója, a mult irodalmi kincseinek fáradhatatlan buvára. Ez volt lelkének szüksége. A mult nagyságának bámulata képesíté a jelen nagyságának alapjai lerakására.

Bérczes hazánk Széchenyije, kit nem a hízolgők tiszteltek meg ez örök névre jogosító czimmal, de egy oly költő tette fejére a cserkoszorút, kinek ajkán a hízlgés

hangja soha sem szólalt meg, kinek lantján az igazság lelke készült:

Ragadd gyorsan, Erdély Széchenye
Ragadd kezébe a szent lobogót!
Elöl s fenn kell annak lebegnie,
Mint a midőn az ő kezében volt!

Az egy testté forrott nemzet szívében az erősbült szívdobbanás, az élet hőbb érzése az ő emléket meghalni nem engedik.

Ki így él, az biztosítja életét örökre. E tudatból meríthetett erőt a szenvedések iszonyu tusái közt.

Most csak a test halt meg; az élet bevégezve a nemzeti mult Pantheonában mint szobor áll, melyet ő maga teremtett diósó tettei szegletkövéből.

S ha azt irták fia Ádám halálakor: „hogy a szegletkö, mely élte boldogsága templomát tartotta, kidült,“ elmondhatja Erdély, el a nagy magyar haza, hogy nem a szegletkö, de az egész templom, melyben neve cultusban részesül, szíveinkben van.

Megdicsőült nagy férfi! Feloldoztatál a szenvedések és tájdamak, lelki, testi gyötrelmek sziklájáról, mint egy új Prometheus; májadat a sors által küldött keselyként a betegség és kin nem marczongolja, a felszabadító Hercules: a legyőzhetetlen hős, a halál; ki egyszersmind felmagasztalt és a megdicsőülés olympi magaslatára emelt.

Nyugodjanak békében a szent porok!

Éljen nemzeti öntudatunkban fölemelő emléke!

(Magyar Polgár).

Hegedüs István.

Gróf Mikó Imre halála!

Gróf Mikó Imrének ma, folyó hó 16-án reggeli háromnegyed nyolcz óraker megszűntek kinjai s már örökalmát aluszsa. Ujra meghalt tehát egy ember, ki nemcsak azon széklet hagyta üresen, melyet családja s baráti körében elfoglalt, hanem ürt hagyott maga után széles e hazában. Mert ez ember egyaránt képviselte köztünk a hazafiságot, a hitet és az emberszeretet. Midőn a haza egét sötét fellegek boriták el midőn a magyar itt Erdélyben csak volt-nak tekintetett, midőn a villám által szétforgácsolt törzs módjára, szét volt robbantva a társadalom s a politikai élet halálos dermettségbe esett: akkor maga körül gyűjté ő azokat, kikben az elveszett szabadság feletti kétségbeesés nem volt akkora, hogy a haza jövője iránti hitöket megingassa s a társadalmi téren gyűjté össze a szétzüllött erőket, arra, hogy nemzeti létünkről életjelt adjanak.

Ő volt az, kinek sikerült ez uton a tudománynak templomot emelni s teremteni a muzeumot, melynek díszes hajlékát s vagyona nagyrészét is adá — s életet adott azon igének, melyet korábbi törvényhozásunk jámbor óhaj gyanánt törvénybe iktatott.

Az elnyomatás gyásznapjai alatt. édes anyanyelvünk nyilvános helyen sehol, csak a színházban hallatszhatott; az erdélyi magyar nemzeti színészetnek azonban csak vándor haj-

léka vala — felébreszteni a nemzetben az anyanyelv iránti ho ragaszkodást s a felébredt ragaszkodásnak erőteljes nyilatkozatot adni, ő vállalta magára, — előljárt itt is áldozatkészségben adakozások alapján Kolozsvárt, egy a kor és nemzeti tekintélynek megfelelő állandó színházat teremtett.

A szellemi élet csak anyagi segélyre támaszkodva virágozhatik és e földmives ország anyagi jólétének főforrása, a mezőgazdaság, szerfelett primitív állapotban volt, ez állapoton segitendő, állatta az erők összpontosításának szükségességét, az „erdélyi gazdasági egyület“-et ő teremtette.

Az elnyomatás idejében teremtő szelleme, alkotó ereje így nyilvánult az elfojtott közéletnek még szabadon hagyott szűk terén; kísérje őt felszabadult nemzetének hálája ezért sirjába.

Később a nemzet küzdelmeit siker koronázta s ő a küzdő, ő ez országrész legtiszteltebb fia, a közlekedési miniszter-ségre lett felhiva, benne Erdélyt kívánták megtisztelni. Jól ismerte ő e pálya nehézségeit s mégis rálépett, mint azon katona, ki nem nézi az állás veszélyeit, melyeknek kitéve van, elesik-e vagy nem, az előtte mindegy, csak győzzön az ügy, melynek védelmére szolgál fegyverével; — Erdélyt, az uniált Erdélyt vaskapcsokkal kötni Magyarországhoz, tüzte feladatul; a keleti pályát létrehozván, e feladatát megvalósította is. És ha ez állásból sebeket hozhatott is haza a minister, de tiszta szívvel, kézzel és öntudattal jött vissza az ember. Áldassék emléke!

Midőn a sors keze csapásról csapásra sújtá; midőn keble virágait, szeretett családjá tagjait egyenként látta a rideg haláltól leszakittatni; midőn egyetlen fiával nemcsak fiát, hanem nevét is eltemette: akkor sem rendült meg, mert erős volt benne a hit. Midőn most az utolsó napokban kórágyon feküdt, végtelen kinoktól marczangolva s lassu léptekkel látta a halált közeledni, készen várta azt, „kinlódom, küszködöm — ugymond — de legyen Uram a te akaratod, s annak teljesültét hü szolgálád várja“ — így várt és szenvedett, mert erős volt benne a hit.

Midőn a nyomorult hozzá folyamodott, hogy könyűit letörölje, midőn az éhezö töle kenyeret kért: letörölte a könyvet, készséggel adott kenyeret, nem nézte azt, hogy mi volt az oka a nyomornak, mi az oka az éhségnek, mert emberszerető volt.

Áldjuk emléket s kérjük nemzetünk istenét, ne hagyja helyét soká üresen. És a nagy férfiú iránt oly sokszor hálátlan ország, mely nem tudta megjutalmazni az élöt, jöjjön el e frissen hantolt sirhoz s tegye le rá a néma kegyelet koszoruját.

(Kelet.) **Gr. Bánffy Béla.**

Életrajzok.

Gróf Mikó Imre életrajza.

+ Hidvégt gr. Mikó Imre, valóságos belső titkos tanácsos, kir. főpohárnokmester, a Lipótrend nagykeresztese, a török Medzsidjerend I. oszt. tulajdonosa, volt erdélyi kincstárnok és m. kir. közmunka és közlekedési minister, a m. tud. akadémia tiszteletbeli és igazg. tagja, az erdélyi muzeum-egylet, a ma-

gyar történelmi társulat, az erd. orsz. gazdasági egyesület elnöke, az erd. ev. ref. egyházkerület főgondnoka stb. stb., 1805-ben szept. 4-én Háromszéken, Zabolán született, nagyatyja gróf Mikes Zsigmond háromszéki főkirálybíró s nagyanyja Ugron Juliánna házánál, hová édesanyja: gr. Mikes Borbára látogatására ment volt s hol néhány nap múlva meghalt; atyja: gróf Mikó György. Az anyáról árván maradtak a nagyapai háznál nagy figyelem alatt nevelkedtek; később a nagyapa és nagyanya alsó fehérvármegyei marosújvári történelmi híru kastélyokba költözvén ki, a gyerekek a közel eső nagy-enyedi collegiumban tanultak 1813-tól 1824-ig, Imre gróf oly jelesen, hogy a tanári kar az igyekezeti rovatba e jellemző osztályozást írta: társai felett kitünő — *eminens supra commilitones*. Még ez évben törvényes gyakorlatra Maros-Vásárhelyre ment s 1825-ben a római polgári és hazai összes jogfolyamokból és törvénykönyvekből ismét feltünő vizsgát tett le. A kir. tábla elnöke a tudós és író: Székely Mihály márczius 19-ki levelében így ír felőle az öreg nagyapának. „Nem tehetem, hogy az őséim magaviseletével megelégedésemet ki ne nyilatkoztassam . . . Imrének igen szép készülete s a mellett passiója a munkához, igaz Geschäftsmannek termett mivel ember, kár volna neki egy órát is elveszteni ilyentén készülete nem használásával. Öröme lehet a méltóságos gróf urnak, s én nem kevésbé atyafiság és barátság, mint hazafiúi érzésnél fogva osztozom örömeiben.“ Már a királyi táblán léteében Alsó-Fejér-, Kolozs-, Torda-vármegyék, ugy Maros- és Háromszék közgyűléseit meglátogatván, mindenik törvényhatóság táblabírái közé vette fel; 1826-ban a kir. főkormányzékhez tiszteletbeli jegyzővé esküdt, elébb egy évig a kezelési ágaknál szolgált a szükséges formák és kezelés megismerése végett, 1831-ben tiszteletbeli fogalmazóvá, 1834-ben tiszteletbeli titkárrá, 1835-ben tiszteletbeli udvari titkárrá lett, 1837-ben az erdélyi országgyűlés szabad választása s az udvar megerősítése következtében kir. kormányzékai tanácsossá lett, 1838-ban a nagy-enyedi ev. reform. főiskola főfelügyelőgondnokává, 1840-ben az erdélyi ev. reform. státus egyik közfőgondnokává választatott.

És itt szükségesnek látjuk elébb politikai pályája, irodalmi és egyesületi működése főbb momentumait érinteni.

A mint előtte a kir. kormányzékai tanácsossá választással a politikai pálya megnyílt, szép és jó, igazság és jog, haza és közügy iránt fogékony szive élénk felfogásu lelke, egy szegény legény szorgalmát meghaladó munkássága, valamint le- és felfelé bizalmat ébresztő modora s megnyerő nyájassága gyorsan emelték őt a nemzet és kormány bizalmában mind fontosabb és magasabb hivatali állomásokra. Erdély egyik feltett kincse a kolozsvári nemzeti színház volt. Az 1841/3—5 országgyűlés választása közmegegyezéssel törvényzikkileg biztára e kincset. És ő annak érdekében minden időben mindent megtett. 1850-ben a hatalom erőszakkal elvette, ő hivatkozott a törvényre, melyet a király megerősített s nemzeti vagyonukat visszavívta, a színházi országos választmány az ő elnöksége alatt újra lón szervezve, annak hazafisága s az ő folytonos anyagi áldozatai 1852-ig fentartották, akkor a nemzetet részvétre hívta fel s tetemes tőkét gyűjtött ö-sze; később, 1861-

ben br. Kemény Ferenczel a nemesi felkelési alap (70—80,000 forint) átadását eszközölték ki a felségtől s így a színházon is tetemes javítás tételre, egy kis elkölthetlen tőkét teremtett számára s ez által jövőjét megalapította, 32 évig volt a választmány elnöke s az intézet főpártfogóját látta benne, az egész ország pedig tisztelettel viseltetett érte személye iránt . . . 1847ben az ország választása folytán erdélyi királyi kincstárnokká lett. Ismét oly hivatal, melyet a fejedelem az alkotmány ellenére, önhatalmulag, bizalmát bíró, saját kinevezésétől függő elnökökkel szokott évek óta betölteni, azon okból, mert a kamarai összes javak és pénzek főfőkezelését más kezekben nem látta biztosnak. Gróf Mikóban ország és fejedelem egyaránt bizott. Erdély fejedelmi kincstárát megerősítése után azonnal átvette s általános volt a benne való megnyugvás. 1848. elején a lemondott báró Jósika Samu helyére erdélyi udvari cancellárságra hivatott, de a felségnél személyes udvarlás mellett el nem fogadhatását igazolván, felmentetett. Ugyanakkor gr. Teleki József, a kormányzó Pestre távozván, Erdély kormányát előbb kincstárnoki hivatalánál fogva, majd a fejedelem parancsából ő vitte. E közben október 16—17-kén a székely nemzet az agyagfalvi térre ös nemzeti gyűlésre jött egybe. A fejedelem akarata s a nép választása ismét egyesült benne. A százezeren felüli népgyűlés az ő vezetése alatt a rend legkisebb megzavarása nélkül folyt le, s elérve lett a cél, hogy a székely nemzet Brennus kardját a felháborodott elemek küzdelmének mérlegébe vethesse. 1848. decz. 12-én a névleg visszaállítva volt kir. kormányzék határozatánál fogva egy az ország szomorú helyzetét feltüntető emlékiratnak, mely a katona-uralom és az oláhok által szervezett külön kormány eredeti leveleivel és intézkedéseivel volt támogatva, a fejedelmi trón zsámolyához juttatása végett Bécsbe küldetett s választ sem nyerve, az ország forradalomban léte indokából utlevelet sem kaphatva, 1849. év október végéig csaknem letartóztatva, ott maradni kénytelenített. Midőn leérkezett, boldogan elhagyott házi-körét feldulva találta, anyagi lelkü és szeretetü neje — gróf Rhédei Mária — születés és utána való szív-gyötrellem miatt már rég a sirban volt. A honfibu mellett családi vesztesége terhe földig nyomta.

Egy évig tartott a gyászos levertség. Felocsudva belőle, hozzáfogott önként választott nagy hazafiúi küldetéséhez, ajkait és szivét minden müvelt és jó hazafi előtt megnyitotta, nyílt asztalokat tartott, thea-estélyein koronként jelen volt Kolozsvár, sőt Erdély értelmisége; arcán, szavaiban, egész magatartásában látszott, hogy lelkét nemes gondolatok s egy nagy cél elérésére való törekvés foglalták el. Rövid időn ráfordult minden jók figyelmé; háza a találkozások, a hazafiúi eszmék és tervek, a kölcsönös értekezés és eszme-csere központjává lett; minek következtében az egyesületi, irodalmi és társadalmi téren egy tekintélyes hazafi-pártot alakított s annak fegyelmezett buzgósága s gyámolító befolyása erejével létesítette azon örökbecsü műveket, melyek mint a csillagok a tejutat, akként ragyogtatják be 1851-től 1861-ig terjedő pályáját s Erdély miveltség-történetében a legragyogóbb momentumokat képezik mindörökké. A gazdasági és biztosító egyesület életre ébresztése, az elsőnek egy tekintélyes alaptőkével ellátása, az erdélyi magyarság

központosítása s erkölcsi ereje kifejthetése végett egy önálló s Magyarország törekvéseivel összhangzó politikát követő önálló hírlap alapítása, Debreczeni, Gyergyai, Kriza, Kazinczy s a tudomány terén kitünő más írók műveinek megjelenésére anyagi segélynyújtás, „Erdély Történelmi Emlékei“ három kötete, a fényképészetnek Veres Ferencz, akkor kezdő fényképész anyagi gyámolítása által honosítása, az Erdélyben utazó tudósok, művészek, idegenek szives fogadása, minden közügyre való adakozás, enyedi és más menekültek hajlékába fogadása s 5—6-nak haláláig tartása, az erdélyi muzeumnak 20.000 frtot megérő nyári laka és kertje odaajándékozása, majdnem öt évig tartó erélyes törekvése, több izbeli bécsi utja s tömérdek előleges költsége, szóval: vagyona, ideje és szellemi ereje nagy részének feláldozása által megalapítása — mind az ő nevéhez vannak fűzve, vagy gondolatjuk fogamzott az ő lelkében, vagy létesülésök köszönhető az ő munkásságának. Gróf Mikó szép tettei még koránt sincsenek itt mind felsorolva, de a részletezések majd egy nagyobb életrajz keretébe fognak illeni, valamint odavalók 1861-ki politikai tényei is, midőn a fejedelem őt Erdély kormányelnökévé nevezte, de mivel az udvari cancellaria az erdélyi országgyűlésnek Szebenbe való összehívását rendelte el, képes volt állását dobni áldozatul, de e rendeletnek határozottan ellenszegült; és végre oda tartozik 1867—70-ki ministersége is, melynek egész Magyarországra nézve elvitázhatatlanul áldásos eredménye: vasutügyünknek ezer akadály mellett is nagy mérvű előhaladása, Erdélyre nézve pedig az Unio-törvényes Nagyvárad-Kolozsvár közötti vasutvonal megnyitása, mely által az elgyöngült Erdély az erősb anyaországgal szoros politikai kapcsolatba lépven: mindkettőnek emelkedő megerősödése s nemzetünk befolyásának az erdőn inneni földön biztosítása lön eszközölve. Gróf Mikó befolyását mindkét kérdés szerencsés megoldására tagadni lehetetlen.

Nézzük munkásságát az egyházi és protestáns nevelés ügy terén. Ez tulajdonképen a papságé és tanári karé. Mikó gróf két uton gyakorolhatt befolyást: mint státus-főgondnok és a nagy-enyedi ev. ref. főtanoda főgondnoka.

A státus-főgondnokságot világi részről b. Kemény Ferenczcel megosztva viselték, a szerint a mint egyik vagy másik Kolozsvárt volt. Az elnöki széket senki sem töltötte be úgy mint ő; higgadságot és eszélyt közügyszeretettel és gyors ügytárgyalással párosított e helyen mindig; a véleményeknek szabad nyilvánulást engedett, önterveivel nem lepte meg a gyűléseket, részrehajlást nem követett el s nem türt az önzésnek, s ha az igazságot megismerte, az előtte és elnöksége alatt bajosan volt elfordítható. Kényes kérdések az ő elnöksége alatt rendszeren közmegnyugvásra dőltek el.

A világi és egyházi elem közötti súlyegyen erős barátja volt, túlnyomóságot nem követelt osztály-feleinek, de a papságát sem engedte meg. Lefelé szabadelvű volt, a papság és egyházmegyék autonomiáját pártolta, de a törvény korlátain belül s ennek feltételei teljesítése mellett; felfelé a kellő tisztelet, eszély és nem lényegesen okos engedékenység által kívánt hatást, meghallgattatást és sikert szerezni. A nagy provisorium

alatt e politika semmit sem kockázlatot sokat kivinni képes s ezen ezért gyakorlatias volt. Ennek köszönhető az, hogy az erdélyi ev. ref. státus iskolai tanácsosi állomást nyert főtanácsa canonszerű, alkotmányilag biztosított hatáskörében háborítva nem volt s iskoláik a megpróbáltatás nehéz idejét szerencsésen túlélték.

Az egész erdélyrészi egyházkerület, de különösen Enyed és oskolája igen-igen sokat köszön az elhunytak a többek közt a romai és görög classicusokból oly gyönyörű gyűjteményt adott egy emelkedett szellemű ajándék-level kíséretében az iskolának, melynek párját keresni kell; odaajándékozta az 1848-ban az oláhoktól felprédált és elrabolt numismatikai híres gyűjtemény kipótlásául saját e szakbeli nagy értékű gyűjteményét, úgy szintén nagy magyar könyvtárából mindazt, a mi az erdélyi muzeumnak megvan. Egyidejűleg a kolozsvári főtanoda felségítésére 4000 frtot adott, a sepsi-szentgyörgyi ujonnan alapított négy gymnasiumi osztályu reform. iskolának alaptőkéjéhez 2000 forinttal járult, a kormánynál megerősítettését kieszközölte, a miért Háromszék hálafeliratában a Székelység atyjának nevezte s az új iskola élethossziglan tartó főfelügyelő gondnokává választotta.

Ez állásának századokra szóló magasztos emlékét ép a legutóbbi napokban állította fel akkor, midőn ugyanezen tanodának 60 ezer forintot adományozott.

De szívének nemességét, jótékony lelkének nagyságát még csak ezután fogjuk teljes maga valóságában megismerni; most legyen elég a fennebbi, királyi adomány mellett még megemlitenünk, hogy a Kolozsvárt felállítandó ev. ref. theologiai seminarium részére 4 ezer forintot adományozott s ez által városunk egy új, szép jövőjü intézetének rakta le alapjait. Ha volna Magyarországon ember, ki ne lett volna meggyőződve e férfiúnak hazája és felekezete iránti rendkívüli szeretetéről, az meggyőződhetett volna akkor, midőn e nemes adomány megköszönése végett tettek a kórágynon fekvő grófnál látogatást. Ekkor már ő is jól érezte, hogy földi pályája végéhez ért, a fájdalom, hogy meg kell válnia hön szeretett honától és felekezetétől, feltört kebeléből, sűrű könyvek toltak szemébe s rebegő szavakkal kötötte látogatójának szívére a közügy iránti hűséget s különösen felekezete belbékéjének helyreállítását.

És ez ember, kinek élete egy az erdélyi részek életének újabbkori legszebb napjaival, ez ember, ki személyében tudta egyesíteni egy ország rész negyedszázados történetét, ez ember, ki szívében hordozta egy ország résznek minden fájdalmát és minden örömét, e sokat sújtott ember, kitől a sors elvett minden boldogságot, mit megad legutolsó pókjának is és a ki mégis hazájának adta mindazt, mivel ő birt, e tüneményeszerű férfiú nincs többé!

Megáll a toll kezünkben, midőn e két szót leírjuk, hogy ő nincs többé. Oh mily nagy veszteséget jelent e pár szó! Mintha a közügy épületéből kidőlni látnánk egy óriási oszlopot mi miatt inogni látszik az egész épület. Igen, óriási oszlop volt ő s fájdalom, ha szétttekintünk, nem látunk az új nemzedékből férflakat, kik bár igyekeznének ifjú erővel állani helyére, a honnan kidőlt.

Adjon az ég erőt nagy férfaitól oly gyors egymásutánál megfosztott, e nehéz napokban árvaságra jutott nemzetnek!

(Kelet.)

Hidvégi Gróf Mikó Imre.

Gróf Mikó Imre, kibén a töttdús életü hazafi mellett egyszerűs mind az ősrégi székely Mikó-nemzetség fiágon való utolsó tagját siratja a nemzet, született Zabolán (Háromszéken) 1805. sept. 4., anyai nagyszülei: gr. Mikes Zsigmond háromszéki főkirálybíró és Ugron Juliánna házánál, hova. édes anyja látogatónul ment volt s a hol kevés napok múlva meg is halt, követvén őt legnagyobb fia Zsigmond is; édes atya gróf Mikó György, anyja: Mikes Borbára grófné volt; idősb testvére: Zsigmond kiskorában elhalálozván, egyetlen testvéreül megmaradt: Mikó György gróf, a ki születésére nézve idősb volt. A bánatos aggszülők nem engedték többé a kis fiukat apjukhoz, ki Oltszemen lakott és másodszeri házasságra lépett; maguknál nevelték édes magzatjukként, oly szeretettel, hogy csak nevérol ismerték az árvaságot; oly gondosan, hogy párját kellett keresni e nevelésnek. Eleinte Zabolán laktak, de a kis unokáiban boldog nagyapa, atyjának Mikes Istvánnak halála után a gyermekek czélszerűbb nevelése tekintetéből hivatali állásáról lemondván, történeti nevezetességü kastélyába Maros-Ujvárra költözött ki, a hol egy évig 1811-ben Enyedről kivitt házi-nevelő által taníttatá, majd 1812. sept. 1-én az enyedi ev. ref. főtanodába vitte unokáit, a hol, jelesen Imre, 12 éven át, tehát 1824. júniusáig, folyvást kitünően tanulva, folytatta s végezte tanulmányait a bölcsészeti és a jogtani tanulmányokkal; a latin és német classicusokat előszeretettel olvasta, az ekkor megtanult szebb darabokat könnyvélkül tudta késő öregségében is; a hazai jogból, a romai magánjogból és a gyakorlati törvénykezési jogból összes társai fölött kitünő jeles volt, mely példányszerű előmenetele 1824. június 29-én kelt tanodai bizonyítványában „eminens supra commilitones“ kifejezéssel van örökítve. Tanítói voltak előbb Tóth József, azután a híres egyházi szónok: Herepei Ádám, végre a szép lelkü Hegedüs Sámuel. Iskolai pályájának bevégeztével 1824. novemberében a maros-vásárhelyi kir. táblára ment s ott a jogi és politikai tudományokból mélyebben elkészülvén, 1825-ben kitünő sikerrel tette le a vizsgát. A kir. tábla akkori ünnepelt elnöke Székely Mihály, az évi márt. 19-ről kelt levelében ez alkalomból írta az öreg nagyapának: „Nem tehetem, hogy az őséim magukviselésével megelégedésemet ki ne nyilatkoztassam. . . Imrénék igen szép készüllete s a mellett passioja a munkához. Kár volna nekie egy órát is elvesztenie ilyen készüllete nem használására. Öröme lehet a mgos gróf urnak s én nem kevésbbé atyafiság és barátság, mint hazafi érzésnél fogva osztozom örömeiben“ stb. Már a királyi táblán foglalkozása idejében Alsó-Fehér-, Kolozs- és Torda- s több vármegyék, valamint Maros- és Háromszék közgyűléseit meglátogatván, mindenik törvényhatóság sietett őt táblabírái sorába bevélasztanl.

Közhivatalviselésre különben nem nagy hajlamot érzett magában, de rokonai s különösen nagy anyja kérése követke-

tében — kik szép tehetségeinek érvényesítéséhez nagy és jogos reményeket kötöttek — 1826-ban a kir. főkormányshéknél szolgálatba lépett s tiszteletbeli jegyzőnek felesküdt. Előbb a kezelési hivatal-osztályok egyes ágaiban egy-két hónapot, a levéltárnál egy teljes évet töltvén, ezután a fogalmi szakhoz ment át báró Bruckenthal József bureaujába; 1831. ápril 25. tiszteletbeli fogalmazóvá, 1834. aug. 21-én tiszteletbeli titkárrá, 1835. jun. 30-án tiszteletbeli udvari titkárrá, 1837-ben országgyűlési választás és felsőbb megerősítés következtében erdélyi főkormányshéki tanácsossá, 1847-ben pedig országgyűlési választás következtében erdélyi királyi kincstárnokká lett, még ugyanez évben okt. 18-án kelt udvari rendelettel valósgos belső titkos tanácsossá nevezetvén ki.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület részéről is több kitüntetésben részesült hitfelekezete ügyeiben tanusított buzgalmaért, 1838. május 7-én a nagy-enyedi ev. ref. collegium főfelügyelő gondnokává, 1840. május 11-én az egyházkerület generalis főcuratorává választatott s mint ilyen az egyház ügyeiben élénk részt vett elejétől fogva a legújabb időkig, különösen a nagy-enyedi főtanoda épületeinek helyreállítása s a tanügyi állapotok rendezése körül tanusított tevékenysége által szerzvéen nagy érdemeket. Az enyedi könyvtár részére latin- és görög classicusokból szép gyűjteményt s magyar könyveinek azon részét, a melyek az erdélyi múzeumban megvannak, szép numismatikai gyűjteményével együtt oda ajándékozta. A székely nép mivelődése érdekében Sepsz-Szt.-Györgyön felállított ref. tanodának 1000 frt adományt tett életében; hála jeléül élethosszáig tartó főgondnokká választatott meg.

1840-ben nőül vette Rhédei Mária grófnőt, gróf Rhédei Ádám gyöngéd lelkü leányát, ki 1842. június 23-án Mária, 1843. június 2-án Ádám, 1847. okt. 31-én Ferencnek nevezett gyermekeivel ajándékozta meg, utóbbi még 1848. márcz. 24-én elhalván. Menyországgá tette férje számára az életet e nő szerelme, melynek utolsó gyümölcse volt a ma egyedül élő Mikó Anna grófnő, Wesselényi József báró özvegye.

Mint jó honpolgár és munkás köztisztviselő érdemeinél fogva, mint jó tapintatú és higgadt politikus, eszélyes magatartása által kivívta egész erdély közszeretetét, de ugyanez által egyszersmind az udvar kegyét is megnyerte. Országgyűlése 1834, 1837; 1841—3 és 1846-ban meg lett hívva, de ott hivatali állásával a nyilatkozást megférhetlennék tartván, inkább csak szemmel néző tanuja volt a dolgok folyásának. Hogy a KK. és RR. biztak benne s tehetségeit elismerték, jele volt az, hogy a publico-politikai ügyekben dolgozó rendszeres bizottságnak elnökévé választották, mely bizottság dolgozott is számos jeles törvénytervet az adó, urbér stb. tárgyában. Az 1841—3-iki országgyűlés szabad választása őt a kolozsvári nemzeti színházra felügyelő bizottság elnökévé tette, egyszersmind törvénybe igtatván azt, mely minőségben a későbbi kormányok is megerősítették.

Báró Jósika Sámuel lemondása következtében az udvari cancellári hivatal megürülvén, a felség 1848. apr. 21-ről kelt kézírata által őt hívta meg az udv. cancellária elnökségére.

A felség kegyét megköszönni Bécsbe ment, a kínált álló-

mást azonban el nem fogadta, május 13-ról kelt előterjesztésében azt adván okul, hogy ily nehéz időben — midőn oly kitűnő államférfi (b. Jósika) sem képes a köztársaságnak megfelelni — nem érez magában hivatást annak elfogadására. A felség május 25-kéről kelt kéziratában fel is mentette. Gróf Mikó azonban az uniótörvényzikk szentesítése és más fontos közkérdések elintézése ügyében befolyását érvényesítendő, gróf Teleky József erdélyi kormányzó, id. gr. Bethlen János, Wéér Farkas, id. gr. Bethlen Gábor, ifj. gr. Bethlen János, Teleki Domokos, Pálffy János és az akkori erdélyi szabadalvú párt több más tagjainak együttes kérése és unszolása következtében egy ideig még fenmaradt.

„Férmas törekvésünk sikerét s általában honunknak a jelen aggasztó körülmények között a békés kifejlés ösvényén való megtartását biztosan csak úgy reméljük — irák május 17-én hozzá a fenn elősorolt hazafiak — ha részünkről is lesz valaki, ki e tiszta törekvésünket legfelsőbb helyen elősegíteni s a mindenfelől nyilvánult követelésck sokaságában a hon kívánatainak is nyomatékot képes szerezni. E szép feladat elvállalására kértük mi meg önt — így folytatják — hallgasson a hazaszeretet sugallatára, mely önt arra hívja meg, hogy nem csak most, hanem a jövő nagyfontosságú országgyűlés alatt is a hon szívének tolmácsa s küzdelmeinek előbajnoka legyen stb.“

Midőn az unio-törvényzikk végre szentesítve lön, épen a fennebbi hazafiak által hivatván le, lejött s a kir. főkormány-széknél az elnökséget hivatalánál fogva elfoglalta, mivel a főkormányzó már ekkor Pesten volt mint azon bizottság elnöke, melynek feladata volt az unio gyakorlati kivitele, módosztatának törvénytervbe foglalása. Ez év hátra levő részét decz. közepéig Erdélyben töltötte. Az okt. 16—17-ki agyagfalvi székegy nemzeti gyűlésen választás következtében vitte az elnökséget s okt. 2-ka óta br. Vay Miklós, erdélyrészi kir. biztos megbízásából annak helyetteseként működött.

1848. decz. 2-án br. Kemény Ferencz indítványára a főkormányzók 12,137 sz. a. a haza vészes állapotának orvoslása végett az udvarhoz folyamodást határozván: ennek ő Felsőségéhez személyesen megvitelére decz. 12. öt választotta meg. Decz. 16-án indult el Kolozsvárról Olmützbe a felséghez; ez utjából 1849. okt. vége felé jött vissza Kolozsvárra, mivel a mind nagyobb és nagyobb tért foglaló szabadságharcz odáig fejlődött, hogy Ausztriából Magyarországra utlevelet többé nem kaphatott. Mikor hazajött, utána megtört szívé nejét sirjában, (megh. 1849. márcz. 24.) hazáját gyászban találta, lélekben testben megrendülve, házi élete feldulva, javai elkobozva, életkedve megsemmisítve volt; még évek multán (1855) is megrázta olvasóját a mély fájdalom, midőn a történelemmel foglalkozva írta: „En a multakban találom főgyönyörűségemet, nekem ott van két szívbálványom: hazám dicsősége s drága hitvesem...“

Valami ki nem mondható fásultság bilincselte le fejét; később 1850-ben szórakozás végett esztergályozni tanult meg; 185 $\frac{2}{3}$ -ban fényképészettel foglalkozott. Lassan-lassan a közügyekben is kezdé elfoglalni helyét, sok járás-keelés és ügyes diplomatizálás után kieszközölte, hogy a kolozsvári

nemzeti színház a magyar nemzet tulajdonába visszakerüljön s az általa összegyűjtött szép alappal virágzó állapotba hozta azt; az 1848-ban megszűnt gazdasági s a meg nem szűnt, de tengő állapotra jutott jég- és tüzkármentő-társulatot új életre ő ébresztette. Hogy politikai üldöztetéstől ment legyen, egy magas állásu barátja tanácsa szerint purificatioért folyamodott; ez kedvezőleg lön eldöntve; javai visszaadattak s felsőbb cs. kir. háztartozat következtében kincstárnoki teljes fizetését nyugdíjjal kapta.

Egy dicsőségteljes évtized következett reá fájdalommal teli hargiájából való felébredése után, melyben Erdély közéleté és történetei az ő életéhez fűződnek.

A színház és gazdasági egyesület ügyeinek rendezése által a társulati téren teremtett életmozgalmat Debreczeni Márton „Kiovi Csata“ című hős költeményének kiadása által, egy eltemetett lángésznek örök nevet, remek művében a magyar irodalomnak egy drága kincset adott s a nemzet figyelmét az irodalmi tér felé fordítá. 1855-ben megindítá az „Erdélyi Történelmi Adatok“ kiadását s három év alatt három vaskos kötettel gazdagítá a történetirodalmat.

1855-ben Erdély érdekeinek képviselésére megalapította a „Kolozsvári Közlöny“ című hirlapot, biztosítékot tett érte, szerkesztőségét anyagilag-szellemileg támogattá, elnézést eszközölve a kormánytól s pártolást a nemzettől.

Tetemes áldozatokat hozott a Gyergyai, Kriza, Toldy s más írók művei kiadása érdekében, nyitva volt háza írók, művészek s minden mivel ember előtt s minden jóirányu, tudományos, társadalmi vagy egyesületi kérdés ügye vagy az ő kezdeményezése és befolyása, vagy legalább az ő házában és vezetése alatti gyűlésekben döntetett el.

Herczeg Schwarzenberggel való bizalmas viszonyánál fogva kimondhatlan sok jót tett, hol a haza, hol a magyar elem s nevezetesen a földbirtokos osztály érdekében. Az adókulcs megállapításánál az ő közbenjárásának nem egy jó következése lett; az urbéri törvényszékek bírái kinevezéseinél az ország javára s a régi törvényes állapotokra az ő felszólalása következtében voltak tekintettel.

Gr. Kemény József 1856-ban történt halála s azon végrendekezése, hogy nagybecsű gyűjteményei az alapítandó erdélyi országos muzeumé legyenek, azon gondolatra bírák gróf Mikót, hogy több társaival és elvrokonaival egyetértve, a még 1841—43-ban tervezgetett erdélyi magyar nemzeti Muzeum megalapítását indítványozza. Hosszas és szélesen kiterjedő levelezés, sokoldalú puhatolódzás által az ügyet előkészítve, végzetlenül sok tünődés, tervezgetés után 1856. april hóban indítványát nyilvános úton meg is tette. Eredeti alakja a nemes eszmének és terveknek le van téve a „Kolozsvári Közlöny“, „Erdélyi Muzeum“ című mellékletének 1856. évi 1. 2. számaiban. Minő lépéseket tett, mennyi fáradságot és költséget áldozott e fontos nemzeti ügyben, tudva van országszerte, levelezései egykor felderítendik; csak bécsi utjai hónapokig ott mulatása ezerekbe kerültek, míg végre sikerült 1859-ben szándékát sikerre juttatnia. Oda ajándékozta e célra 20,000 frtnál többet érő nyári lakát szép berendezésű nagy diszkertjével együtt s

ez anyagi áldozatok mellett, pénzértékben ki nem fejezhető nagybecsű könyv- és kézirat gyűjteményének oda áldozásával első helyet foglal el azok között is, kik ez országos közintézet szellemi alaptökéjét megteremtették.

Gróf Mikó e nagy alkotása kétségkívül koronáját képezi amaz emlékezetes évtized alatt Erdély anyagi és szellemi felvirágoztatása érdekében kifejtett áldásos munkásságának. A ki azonban az ő szellemi alakját egész nagyságában felfogni akarja, ismernie kell azon összhatást, melyet oly súlyos politikai viszonyok között — összeköttetései, diplomáciai ügyessége és tapintata által — fölfelé az abszolút hatalommal szemben s egyszersmind a nemzet geniuszának intését hiven követve szóval és tettel — czéltudatosan használva fel az adott körülmények szerint a sajtó hatalmát is — társadalmi, politikai és irodalmi működése által magára a nemzetre gyakorolt. Ő maga írta — törekvései valódi irányát jelezve — midőn a „Történelmi Adatok“ közzétételét 1855-ben megkezdte: „Meg vagyok győződve, hogy mostanság a magyar nemzetnek két legfőképen hasznos munkás osztálya van: egyik, mely irodalmát, másik, mely földjét miveli. Amazok által szellemileg, ezek által anyagiilag erősödik és áll lábra ismét a megtántorodott nemzet...“ „Nem dicsőségre vágyom — használni akarok. Nem babér után kapkodom — lelkem örömét nemzetem történeteiben keresem. Nem a jelentől fordulok el — a multhoz vonzatom kegyeletes tisztelettel. Időmet kívánom betölteni, munkásságomat hasznossá tenni a hazának, melytől mindenemet vevém, s melynek mindenemmel tartozom...“ „Nekünk munkálkodnunk kell, hogy éljen nemzetünk; tanulnunk, hogy az idők harczát megállhassuk...“ És mint Isten választott népe bujdosásában az irányjelző tűzoszlopot, úgy követte Erdély magyarsága az általa meggyújtott szövétneket.

Való igazat szól a költő, ki egy ünnepélyes alkalommal őt úgy köszönté fel, mint a ki a történelmet nem csak írja, hanem csinálja is; mert ő hazai történelmünknek korában egyik kiválóbb alakja.

Ily törekvések és sikerek közt érte meg gr. Mikó az 1860-ki októberi politikai válságot, mely az alkotmány új életre ébredésének reményét kelté fel a nemzetben. 1860-ban a felség decz 10-én kelt kéziratával az erdélyi főkormányzók elnöki tiszteire hívta meg, melyet egész készséggel fogadott el, azonban mihelyt az ország alkotmányával ellenkező kormányzati rendszer behozatala kísértetett meg, elveihez hiven ragaszkodva, hivataláról azonnal leköszönt.

1862-ben a sors egy újabb megrendítő csapást mért reá: nemes erkölcsű és kitünő szép készülségű 19 éves egyetlen fiát, az épen külföldi tudományos utjából visszatérő Adám grófot veszíté el s azzal „a szegletkő, mely boldogságának tptomát tartotta, kidőlt“.

Eros lélekkel viselte el a sors e váratlanul következett csapását is, fájdalomnak enyhületet hazaszeretet sugalta nemes cselekedetekben keresvén. 1863-ban a Szebenben egybehívott törvénytelen országgyűlésen való meg nem jelenés és a hazafi

pártnak egy compact egészsze tömörítése nagyrészen az érdeme. Mi része volt a magyarországi politikai küzdelmekben s az ottani vezérférfiak sikereiken — kikkel folytonos érintkezésben élt — azt majd a történetíró hivatása lesz földeríteni; hátrahagyott 8—10 kötetre menő levelezése e kor történeti megírójának nélkülözhetlen adatforrást adand.

Az alkotmánynak 1865—7-ben új életre ébredése újra a közszolgálat terére hívta meg, alkotmányos közmunka és közlekedési miniszterré lett kinevezését az egyesült nagy Magyarország közlekedéssel fogadta. Mit tett, mint miniszter, az egész nemzet előtt tudva van; előttünk csak a legnevezetesebb két alkotása, az Unio törvénycikk és a nagyváradi-brassói vasutvonal létrehozása: örökre áldottá teszik emlékezetét, pedig azt, minő küzdelmébe került a közlekedésügy kezdetleges nehézségei miatt csak személyzetét megteremtenie, csak az avatottak tudhatják.

1868-ban újra csapások sujtották családi veszteségek gyötrelmei által szaggatott szívét. Előbb nejének testvérét br. Radák Istvánnét kísérté sírjába, majd nagyobbik leányát Máriát, gr. Teleki Károlynét ragadta el a halál, ki harmadik fiának ön-élete árán adott életet.

E veszteség terhét alig hordozható. „Szívemnek Adám fiam halála miatti sebjei csak imént kezdenek vala hegedni, segítve az idő s azon hazafiai örömrészlet által, hogy hazánk ügyeinek jobbra fordulását megértem — írta leánya eltemetése után egyik barátjának — s ime ismét új csapással látogatattam meg, családom köre a legszűkebbre szorúl. Lelkem annyi kedveltjei, kiknek a természet rendje szerint utánam kell vala következniök, mind itt hagyának, elől mentek öök többnyire az élet delén, regelen és hajnalán levök s engem annak késő alkonyán már csak egyetlen leánnyal hagyának hátra... egyik a nemzetség elvényült s már-már kidülő törzse, a másik annak legvégső gyöngé hajtása. Hasztalan jellemerő, hijában való hidegen fontolgtató elmém s vasakaratom uralkodni akarása — ember vagyok, emberi gyarlóságomat levetkezni nem vagyok képes, szívemet, érzéseimet elaltatnom nem lehet; vérzenek azok, bármint titkoljam s fojtsam el az emberek előtt, kedélyem meg van törve; hasztalan önmagamot megcsalni akarnom, gondolatimat nem tudom elvonni szomorú életem bús képeitől.“

Fájdalmai miatt miniszteri tárczájától megválni is megkísérté, barátai és miniszter társai azonban helyén marasztották s azt egész 1870-ig vitte, a mikor letevén, mint egyszerű képviselő foglalta el helyét az országgyűlésen, hol Kolozsvár választóit, kétszer megválasztva 6 éven át képviselte.

Meg kell itt emlékeznünk irodalmi munkásságáról, mely által legjelesebb íróink sorában jelentékeny helyet biztosított magának, megvátasztatván az erdélyi honismertető egyesület, a bécsi építészeti emlékek bizottsága, a román népmívelődési egyesület és a magyar tudományos akadémia tiszteleti tagjának. A debreczeni Márton Kióvi csata című hős-költeménye és az Erdélyi Történelmi Adatok I-III. kötetének kiadásán kívül nagyobb önálló művei: Erdély külön válása Magyarországtól, melylyel 1859. nov. 1-én az Akademiában székét elfoglalta (Akadémiai évkönyv IX-ik kötet V-ik darabja 4 r. 129 l.).

Az erdélyi nemzeti fejedelmeknek beigtatása (Szigeti Album, Pest, 1860. 190—202 II.) Gróf Kemény József emlékezete; (Akad. Évk. X. I. 1860. 32. I.) Irány eszmék, (Pest, 1861. 8 r. 80. I.); Ueber die Nothwendigkeit unsere öffentlichen und Privat-Archive in Ordnung zu bringen. (Archiv. für Sieb. Landeskunde. Neue Folge V. 1861. 133.) Bod Péter élete és munkái, (Pest, 1862. 8 r. 107 I.) gr. Kendeffy Ádám. (Alföldiek Segély-Albuma 1863. 162.) Benkő József élete és munkái, (Pest, 1867 8 r. 1—345 I.)

Az 1867-ben megalakult magyar történelmi társulat, melynek alapítására 1000 frtot áldozott, első elnökévé választván, irodalmi munkásságához sorozhatjuk még azon kitünő történet-philosophiai becsű beszédeit, melyeket e társulat nagygyűlésein tartott. (Századok, 1867. 12 lap. 1868. 357—364 II., 1869. 345—352 II.)

1872-ben mint ministeri biztos megnyitotta a kolozsvári m. kir. tudományegyetemet, a kinevezett tanárok esküjének bevételével. Ez egyetem kezdeményezése és létesítésében a nemes grófnak szintén nem csekély érdeme volt; önérzete sugalta a szavakat, midőn halát adott a gondviselésnek, „hogy megengedte érnie, hogy ne csak lássa, hanem közre is működhessék annak a szellemi beruházásnak első alapításánál, a mely hivatva van a magasabb tudomány világosságát országszerte kisugárzó világitótornyokat emelni a jövő nemzedék számára s a mely megkezdi feltenni a szellemi koronát szebb jövőnk készülőfélben levő épületére.“

Legutolsó nyilvános politikai szereplése 1875. marc. 22-én történt, midőn a régi Deák- és balközéppárt egyesülése Erdély minden politikai celebritásai jelenlétében nálunk is kifejezésre jutott. A fusionalis gyűlés közfigyelme elnökül őt kérte fel. Most is előttünk áll örömtől ragyogó arca, midőn a két párt egyesülésének tényét kihirdeté s most is fülünkbe cseng éreces hangja, midőn a gyűlést bezáró szavaiban hévvel inté az egyesült pártot a korona és haza nevével, hogy „legyünk egyesek, mert így a haza mentve lesz; csak egyben legyen vetélkedés közöttünk, a haza szeretete s annak jobbléte előmozdítására való törekvéseinkben.“

Azóta magányba vonultan élt, folyó évi jun. 20-án lett rosszul marosújvári kastélyában, honnan jul. 15-én könnyebb gyógykezelés okából Kolozsvárra hozatott. És ma 1876. szept. 16-án reggeli 3/8 órakor megszűnt élni. Klio lefordított fátyalával gyászban áll fölkenet papja ravatalánál.

Egy életirója az ötvenes években boldognak nevezé Erdélyt, mert gróf Mikója van. Ma az egész nemzet fájdalommal értesül, hogy gróf Mikója többé nincsen.

De ő élni fog nagy alkotásaiban örökké s a magyar nép emlékezik az idők teljességében, mit az ihletett költő egy őhozzá irt ódájában énekelt:

Egyenkint ad az ég nagyot nekünk,
Ki véd, emel s létünkkel öszszeforr;
És megrázkodunk és megrettenünk,
Midőn eltűnik mint a meteor.

(Magyar Polgár)

Nagy János.

Gróf Mikó Imre temetési szertartásának sorrendje.

1.) 1876. szept. 17-én, azaz: vasárnap déli 12 órakor a város a halottasház kapujába őrséget állít.

2.) 1876. szept. 18-án, azaz: hétfőn, reggeli 10 órától este 6 óráig, nemkülönbén kedden is, reggeli 9 órától a temetési szertartás megtörténtéig a rendező bizottságnak egy tagja s a díszőrség a ravatalnál foglal helyet.

3.) A ravatal megtekintése a fennjelzett időben sorrendben történik.

4.) Kedden délelőtt 11 órakor a ravatal megtekintése megszűnik és kezdetét veszi a rendező bizottság által meghatározott sorrendben a koszoru-lerakás.

5.) Azok, kik koszorut akarnak tenni, ebbeli szándékukat kedden délelőtt 10 óráig a rendező-bizottságnál bejelentik.

6.) A hatóságok, testületek s egyletek t. küldöttségei ezennel értesítettnek, hogy megérkezésüket s tisztelgési szándékukat a rendező-bizottságnál (erdélyi gazdasági egyesület titkári irodája, b.-középuteza 13. sz. gr. Mikóház, földszint jobbra) bejelenteni sziveskedjenek.

7.) A 6-ik pont alatt említett küldöttségek a temetésre kedden délután 3 órakor a városháznál gyűlnek össze.

8.) A helyszűke tekintetéből a temetési szertartásra csak belépti jeggyel lehet bejutni, mely a rendező bizottság által adatik ki.

9.) Kedden délután 4 órakor lesz a temetési szertartás, mely énekből, könyörgésből és zárénekből fog állani.

10.) A szertartás végeztével a közönség a ravataltól levonul és a megállapított program szerint sorakozik.

11.) A koporsó az e végre kijelölt városi bizottsági tagok által lehozatva, a gyászkozsira helyeztetik.

12.) A gyászmenet megindul következő sorrendben: a.) gyászlobogó; b.) a kolozsvári önkéntes tűzoltó-egylet, c.) a helybeli dalegyletek, gyászfátyollal ellátott zászlóikkal; d.) az iparos testületek lobogóikkal; e.) a kolozsmonostori gazdasági tanintézet; f.) az egyetemi ifjuság; g.) a m. kir. tudomány-egyetem tanári kara; h.) a Kolozsvártt székelő állami hivatalok, ügyvédi kamara s honoratorok; i.) a hatóságok, testületek s egyletek küldöttségei, a mennyiben később külön megnevezve nincsenek; k.) az egyházak képviselői; l.) a néhai gróf udvari személyzete; m.) a szolgálatot tevő pap; n.) gyászlobogó; o.) a gyászkocsi; p.) a család tagjai; q.) a kormány képviselői; r.) a hadsereg tisztikarai; s.) a tud. akadémia, és történelmi társulat képviselői; t.) Kolozsvár város képvisellete; u.) az ev. ref. igazgató tanács; v.) a muzeum-egylet; w.) a gazdasági egyesület; x.) a színházi választmány; y.) a nagy-onyedi főiskola; z.) a sepsi-szent-györgyi gymnasium; aa.) a m.-vásárhelyi, sz.-udvarhelyi, s gyulafehérvári küldöttek; bb.) a kocsik;

13.) a helybeli tanodák növendékei, két oldalt, két sorba állítva, sorfalat képeznek és a menetet közbe véve, haladnak a halottas háztól a temetőig;

14) a rend fenntartása érdekében, a kocsik a temető bejárata előtti hidnál megállanak; a megürült kocsik kúrtordautczán lehajtanak és ez utca végén megfordulva, sorrendben visszatérnek;

15) a rendre felügyelnek a városi főkapitány közvetlen vezetése alatt a rendező bizottság által erre felkért s jelvénynyel ellátott polgárok;

16) a koporsó a temető közbelső útján a sirbolthoz felérkezvén, a megbízott egyének leemelik a koporsót a gyászokocsiról és a sirbolt előtt levő állványra helyezik;

17) az e célra egyesült helybeli dalegyletek gyászdala után, polgármester Simon Elek emlékbeszédet tart;

18) ezután következik a dalegyletek záréneke, mely alatt a test a sirboltba helyeztetik és a szertartás ezzel véget ér.

Kolozsvártt, 1876 szept. 17-én.

A rendező bizottság.

A beérkezett részvét-táviratok szövege:

1. Auf allerhöchsten Befehl ihrer Majestät der Kaiserin-Königin habe ich die Ehre die a. h. Theilnahme über das Hinscheiden des Grafen Mikó der Familie bekannt zu geben. Ihre Majestät ehren das Andenken des so loyalen Unterthanen und treu bewährten Sohnes des Vaterlandes.

Miramare, 16. Sept. 1876.

Nopcsa.

2. Előjáráságunk legmélyebb fájdalomát nyilvánítja a nagy hazafi, derék főgondnoka halála felett, temetési szertartásán testületileg résztveszen.

Nagy-Enyed, sept. 16. 1876.

Báró Kemény István,
főgondnok.

Garda József,
igazgató.

3. Szám 111. A m. kir. miniszerelnöktől. Buda, 1876 szeptember 17-én Gróf Mikó elhunytát jelentő távirati tudósítást mély részvéttel és fájdalommal vettem.

Tisza Kálmán.

4. Szám 1729. Mély hazafi fájdalommal vettem gróf Mikó Imre haláláról szóló sürgönyét, adjon isten a hazának és a hátramaradt családnak vigaszt és enyhülést a veszteség felett! A közlekedési ministerium tisztikara felejtethetlen miniszerének ravatalára koszorut küld és a temetésen magát képviseltetni fogja.

Budapest, sept. 17. 1875.

Péchy Tamás.

5. Fájdalommal értesültünk Gróf Mikó Imre haláláról, az idő rövidsége s tagjaink hollétének bizonytalansága folytán kérjük Kolozsvárt jelenlevő tagjainkból br. Bánffy Albert, báró Kemény István, Zeyk József és Tisza László urakat, hogy a temetési szertartásnál az orsz. magyar gazdasági egyesületet

képviselni sziveskedjenek. Az orsz. magyar gazdasági egyesület nevében.

Budapest, sept. 17. 1876.

Korizmiés, alelnök.

6. Báró Wesselényiné, Gróf Mikó Annának. Megilletődve veszem feledhetlen édes atyjának, kedves barátomnak halála hírét. Fogadja mély részvételem súlyos fájdalmában, melyben az ország osztozik.

Bécs, sept. 17. 1876.

Andrássy.

7. Szám 112. Gróf Eszterházi Kálmánnak! Felkérem, hogy gróf Mikó családtagjainál a ministeriumnak a bekövetkezett gyász esemény feletti fájdalmát és őszinte részvétét tolmácsolja.

Budapest, sept. 18. 1876.

Tisza Kálmán.

8. Szám 113. Gróf Mikó temetésén a magyar kormány Szende honvédelmi minister ur fogja képviselni.

Budapest, sept. 18. 1876.

Tisza Kálmán.

9. A magyar történelmi társulat mélyen meghatva feledhetlen és nagy érdemű Elnökének Hidvégi Gróf Mikó Imre Ur Ő nagyméltóságának halála által, ezen érzelmének tolmácsolásával Deák Farkas társulati jegyző és Szabó Károly választmányi tag urakat, mint az elhunyt nagy hazafi temetésére kiküldött társulati képviselőket bizta meg.

Budapest, sept. 18. 1876

Horváth Mihály,
másodelnök megbízásából:
Szilágyi Sándor,
a történelmi társulat titkára.

10. A legmélyebb fájdalommal vettük Gróf Mikó Imre hazánk nagy fia halálának hírét, ezen törvényhatóság, melynek diszpolgára az elhunyt vala, a közgyűlésben osztakozván, legélmélyebb részvétét nyilvánítja.

Fiume, sept. 18. 1876.

Ciotta János,
polgáruagy.

11. Az erdélyi gazd. egyes. választmányának Az egyesület érdeműs elnöke a nagy hazafi Gróf Mikó Imre elhunyt alkalmából fogadják őszinte fájdalmas részvétünket.

Sátoralja-Ujhely, sept. 18. 1876.

Zemplén-megyei gazd. egyesület.

12. Szilágy-szolnoki ev ref egyházmegyének Zilahon együtt ülő közgyűlése a legmélyebb fájdalommal értesülvén Gróf Mikó Imre egyházkerületünk apostoli buzgoságu államfőgondnokának megdöbbentő haláláról, e nagy veszteség megrendítő hatása alatt vérző szívvel siet igaz fájdalmának kifejezése mellett legbensőbb részvétnyilatkozatát megküldeni, azon kijelentéssel, hogy a mai napon tartando temetés órájában egyházmegyénk közgyűlése is Zilahon gyász isteni tisztelet tartand.

Zilah, sept. 19. 1876.

Szabó Pál,
esperes.

13. A fájdalom hangján kéri a bukaresti magyar reform egyház kifejezteni lesújtó bánatát, közös részvétét nagy halottunk Gróf Mikó Imre felett. Áldás poraira.

Bukarest, sept. 18. 1876.

Az előljáróság.

A temetésen

megjelentek a következő személyek, államhivatalok, közigazgatási hatóságok, hitközségek és egyházmegyék, tanodák, egyesületek és testületek:

A magyar királyi kormány képviselője: Szende Béla, honvédelmi miniszter.

A m. kir. közlekedési és közmunka ministerium részéről: Hieronim Károly államtitkár, Cseörgeő Gyula, osztálytanácsos és Kovácsy Sándor, elnöki titkár (koszorúval).

Horváth Boldizsár, volt igazságügyminiszter.

Az erdélyrészi főispánok majdnem teljes számmal.

A cs. kir. közös hadsereg és m. kir. honvédség tisztikarai.

Kolozsvári m. kir. pénzügyigazgatóság, Erdélyi m. k. postaigazgatóság, m. kir. bányá- és jószágigazgatóság Kolozsvárt m. kir. főügyészség Maros-Vásárhelyt, m. kir. katasteri igazgatóság Kolozsvártt, ugyanaz Nagy-Szeben, m. kir. államvasutak Budapest, m. kir. távirtdai igazgatóság Kolozsvártt, magy. kir. törvényszékek Kolozsvár, Déés, Erzsébetváros, m. kir. mérnöki hivatal Kolozsvártt, Pénzügyi számvevőség Kolozsvártt, m. kir. postahivatal Kolozsvártt, m. kir. dohánygyár Kolozsvártt, m. kir. adóhivatal Kolozsvártt, Brassó-háromszéki és szolnok-dobokai tanfelügyelőségek, m. kir. fegyintézet Szamosújvártt.

Kolozsvár (koszorúval), Maros-Vásárhely (koszorúval), Gyula-Fehérvár (koszorúval), Székely-Udvarhely (koszorúval), Nagy-Enyed, Déés, Torda, Kolozs és Vizakna sz. kir. és mezővárosok.

Kolozs (koszorúval), Háromszék (koszorúval), Alsó-Fehér, Maros-Torda, Szolnok-Doboka és Torda-Aranyosmegyék.

Izraelita, ágostai hitvallású, unitárius, görög keleti, ev. ref. (koszorúval) egyházközségek Kolozsvártt, nagy-szebeni, maros-vásárhelyi, marosújvári és déési ev. ref. egyházközségek.

Marosi, orbai, Rikán belüli négy, sepsi, görgényi, kolozskalotai és nagy enyedi egyházmegyék.

Erdély unitárius püspökség Kolozsvártt.

Erdélyi ev. ref. egyházkerület (koszorúval).

A magyar tudományos akadémia, a magyar történelmi társulat.

M. kir. tudomány-egyetem Kolozsvártt (koszorúval), m. kir. gazdasági tanintézet Kolos-Monostor, Ev. ref. collegium Kolozsvártt (koszorúval), Ev. ref. collegium előjárósága Nagy-Enyed (koszorúval), Ev. ref. collegium ifjusága Nagy-Enyed (koszorúval), Ev. ref. collegium Székely Udvarhely, Ev. ref. középtanoda Sepsi-Szt.-György (koszorúval), Ev. ref. collegium Maros-Vásárhely, Unitárius collegium Kolozsvártt, m. kir. állagymnasium Nagy-Szeben, Fröbelintézet Kolozsvártt.

Kolozs-dobokai tanítótestület, háromszéki tanítótestület.

Ügyvédi kamara, közjegyzői kamara Kolozsvártt.

Magyar keleti vasut tisztikara (koszorúval.)

Nemzeti színház választmánya, intendaturája és személyzete Kolozsvártt (három koszorúval).

Kolozsvári kereskedelmi és iparkamara Kolozsvártt (koszorúval). „Victoria“ biztosító társaság, „North British and Mercantile“ főügynöksége, Kisegítő pénztár-egylet, Takarékpénztár, Biasini gyorsutazási vállalat igazgatósága, mind Kolozsvártt.

Kolozsvári zeneconservatorium, „Kolozsvári Dalkör“, „Hilaria“, „Polgári Dalegylet“ (négyen együtt egy koszorúval). A kolozsvári összes iparos társulatok, az iparos ifjak önképző és betegsegélyező egylete.

Erdélyi muzeumegylet (koszorúval), Erdélyi gazdasági egylet (koszorúval), országos magyar gazdasági egylet Budapest, küllömegyei és torda-aranyosi gazd. egyletek, tudomány-egyetemi kör Kolozsvártt (koszorúval), régi casino-egylet Kolozsvártt (koszorúval), kolozsvári önkéntes tűzoltó egylet.

Koszorut tettek ezenkívül a következő hölgyek: özv. Gróf Rhédey Jánosné, Bárány Bánya Dánielné, Bárány Jósika Lajosné.

Összesen 103 küldöttség és 27 koszoru.

Rendező bizottság, díszörség és testvívők.

A Gróf Mikó Imre végtisztességtételét rendező bizottság a gyászoló család, sz. kir. Kolozsvár városa, az erdélyi muzeumegylet, az erdélyi gazdasági egylet és az ev. ref. egyházkerület igazgató tanácsának képviselőiből, a következő urakból állott; elnök Bárány Bornemisza János, alelnök Simon Elek polgármester, tagok: Benigni Samu, Bogdán István, Finály Henrik, Dr. Fischer Lajos, Gamauf Vilmos, Groisz Gusztáv, Dr. Hintz György, Bárány Huszár Sándor, Minorich Károly, Nagy Péter, Páll Sándor, K. Papp Miklós, Sámi László, Szász Domokos, Gróf Teleki Károly, Tóth Zsigmond, jegyző: Móricz István. Díszörséget végeztek a ravatal, koszorus és halottas kocsik körül: Dr. Adler Antal, Akeszmann Samu, Bágyi Mihály, Dr. Bakonyi József, Beddi István, K. Biasini Domokos, Cziuk János, Czirják Samu, Dalchau Frigyes, Eöry Tivadar, Gajzágó István, Gámán Zsigmond, Gergely János, Gotthard József, Haller Ferencz, Hutflesz Károly, Jakab Elek, Knauer József, Kövály Mihály, Magyar Mihály, Dr. Mály István, Medgyesi Tivadar, Mihály László, Olasz Károly, Spaller Károly, Szabó Ádám, Szabó Károly, Szász Ádám, Dr. Szöcs Emil, Dr. Szombathelyi Gusztáv, Tamásy János, Tompa János, Tömösvári Miklós, Vajna Sándor, Váradi Károly, Víz Endre, Zatter Mihály, és Züllich István. Mint testvívők a koporsót a gyászkoocsra, onnan a sirbolt előtti állványra s végre a sirboltba helyezték: Bogdán István, Finály Henrik, Gyarmathi Miklós, Dr. Hintz György, Bárány Huszár Sándor, Dr. Kolozsvári Sándor, Kövály Mihály, Páll Sándor, Szamosi János és Dr. Szöcs Emil.

A temetési szertartás.

September 19-én délután már három órakor egész Kolozsvár mozgásnak indult, mintha valamely szokatlan esemény verté volna fel. Összes utcáiból, ünnepi és gyászruhában egy pont felé fordult a lakosság, hogy megjelenésével adjon kifeje-

zést fájdalmának azon férfi elhunyt felett, kit minden tagja tisztelt. Gróf Mikó Imre halottas háza volt a központ, hova a külön kiosztott jegyekkel csak kevesen bocsáttattak be s a legválogatottabb közönség töltötte meg a gyászos termeket. Négy óraker pontban megnyílt itt a szobának, hol a nagy halott feküdt, egyik oldalajtaja és megjelentek teljes gyászban az elhunyt kedves leánya, nőrokonai, az aristocratiának több más nő- és férfitagja, ezután Szende Béla honvédelmi miniszter, a kormány képviselője; Horváth Boldizsár, a közlekedési ministerium küldöttei, a hadsereg és városunk képviselői. Némáság, a halál némasága ült a teremben, midőn kívülről a színházi énekkar fájdalmas gyásznéke hangzott fel. A szívig ható ének után Nagy Péter ev. ref. püspök lépett gyászasztala elé, hol a meghatottság hangján szivetrázó könyörgésben mondott végső bucsuszt a drága halott felett. Voltak tisztos ösz férfiak, kiknek szeméből köny perdült ki az ima hatása alatt. Ezután még egy gyászdal hangzott el s a koporsót a város polgárai karjaikra vevén, a gyászkocsin helyezték el.

Ekkor megindult az imposáns menet, mint egy fekete óriási szalag kigyózott végig az ezernyi ezer embertömegben keresztül bel-középutczán, a főtéren, és torda-utcán egészen a temetőig; a házak ablakai azon utcákban, hol a menet elhaladt, szintén telve voltak különösen a közönség női részével, sőt itt-ott még a födeleken is kíváncsi nézők foglaltak helyet. Összevissza lehetett valami 10—12 ezer ember: akkora részvét, a milyent Kolozsvárt még aligha nyilvánult.

A menet, — melynek sorsfalait a tanuló ifjuság képezte — borongós rideg időben indult meg mintegy 1/2 óra felé; az eső csöndesen kezdett permetezni és a sötét felhők, melyek a láthatárt fődék, mintha gyászfátyollal vonták volna be a menybolgot.

A menet, — melyben 100-nál több hatóság, testület, intézet, egylet és társulat részéről szinte 2000 küldött vett részt, a megállapított sorrendben haladt előre, a czimeres gyászlobogó után a szolgálattévő pap, ev. ref. püspök, Nagy Péter lépdelt, ekkor jött a két szép szürke által vont kék bársony és ezüsttel díszített koszorukocsi, melyen 22 szebbnél szebb koszoru volt elhelyezve, utána a hat fekete ló által vont díszgyászkocsi, mely mellett a testvivők lépdeltek, velük párhuzamosan 6—6 huszár haladott, kétfelől kialudt viaszfáklyákat és megfordított czimerpaizsokat tartván kezükben, míg harmadik sorban a díszőrség tagjai foglaltak helyet. A repkénynyel díszített gyönyörű érczkoporsót öt koszoru vette körül: a m. kir. közlekedési ministerium, Kolozsvár városa, az erd. muzeum-egylet az erd. gazd. egylet és erd. ev. ref. egyházkerület gyönyörű, széles fehér szalaggal ellátott babérszoru.

A gyászkocsi után diszmagyar-gyásztönyben kalpogosan Szende Béla honvédelmi miniszter ur, mint a kormány képviselője, körülvéve a család mély gyászba öltözött tagjaitól s követve a közmunka- és közlekedési miniszter küldöttségétől: Hyeronimi K. államkár, Cseörgheő Gyula s Kovácsi Sándor osztálytanácsosok, gr. Mikes János, br. Bornemissza János s az erdélyrészi aristocrata, továbbá a magyar tudományos akademia Kolozsvárt lakó tagjai Brassai S. akademikus vezetésé

alatt, Szabó Károly egyetem. tanár és Deak Farkas mint a történelmi társulat képviselői, a hadsereg és honvédség helybeli törzstiszti-kara, Kolozsvár város képviselő tagjai az erd. ev. egyházkerület igazgató-tanácsa, az erd. muzeum-egylet és gazdasági egylet, valamint a nemzeti színház választmánya, a n. enyedi főiskola előljárósága és ifjusága, a sepsi-szt.-györgyi ev. ref. gymnasiumnak küldöttségei; M.-Vásárhely, Gy.-Fehérvár és Sz.-Udvarhely városok küldöttségei; s végre az elhunyt nemes gróf leányát: özv. br. Wesselényi Józsefnét, unokahugát gr. Eszterházy Jánosnét s a család távolabbi nőrokonait, valamint aristocratiánk nőttagjait vivő kocsik egész sora zárta be a hosszú menetet, melynek elje már a temetőbe lépett, mikor a kocsik még csak a bel-középutczában voltak.

Kiérkezvén a temetőbe, a közbelső uton felhaladt a temető legfelsőbb pontján levő családi sirbolthoz. Itt a sirbolt előtt gyászállvány várta a koporsót, a sirbolt előtti tér pedig katonaság által a fennebb leirt menetben részvevők számára volt fenntartva. E teren az összes gyászkiéret helyet foglalván, a „Dalkör“, „Polgári dalárda“ és „Hilaria“ a tér közepét, a koporsót követők ellenben a család tagjaival együtt az állványra helyezett koporsót vették körül.

E szomoruan ünnepélyes pillanatban rázendült a három dalegylet tagjaiból alakult énekkar ajkain a gyászdal (Erkel Ferencnek „A halálnak éjszakáján“ czimű gyönyörű szerzeménye), melynek egyes hangjait, mint szakgatott zokogást a viharban, a gyöngye szél ide s tova kapdosta. S mikor a dal elhalt, Simon Elek, Kolozsvár polgármestere, az állvány melletti sirbolt ajtajában foglalt helyet és a következő emlékbeszédet tartotta:

„Fájdalmas kötelességet teljesítek, tisztelt halotti gyülekezet! midőn városunk nagy halottjának, ki egyszersmind Magyarország halottja, hidvégi gróf Mikó Imre kir. főpohárnokmester s valóságos belső titkos tanácsosnak sirjánál a közrészvétet és közbánatot tolmácsolni megkísérlem.

A harangok sűrű zugása — ezek a mulandóság szomorú áriái — a koporsót körülállók gyászoló serege és a temetőt megnépesítő közönség borús hangulata élénken fejezik ki azt, hogy Kolozsvár s vele a magyar nemzet egyik hű és nagy fiának itt és e perczen ismét gyászünnepet ül. Egy magasabb rendű szellem költözött el közülünk; kinek távozása pillanatra elsötétíteni látszik szellemi életünk láthatárát, hőzagot hagy maga után a társadalomban; egy férfi, kinek halála olyan, mint egy classikus kori szobor ledülése, mint egy nagyszerű basilika összeomlása, olyan mint midőn az alázuhanó czedrus robaja megrendíti az erdőt s a villám sujtott tölgy ezer meg ezer darabra zuzza az addig árnyaiban élt kis cserjéket és gazdag tenyészetű növény-világot.

Vajha bár még egy ideig elmulék vala tőlünk e keserű pohár kiürítése! Vajha ne súlyosodék vala oly hirtelen ránk a halál irtó jobbja! de a népek sorsát Istenkéz intézi s ennek műve, hogy mi nemzeti nagy veszteségeink egyik sebéből ki sem gyógyulva, ujnak kínos vérezését szenvedni kénytelenítettünk.

Oh mily szomorú itt körülöttünk a hús temetőben min-

den! Egy hatalmas nemzetség törzsfája dőlt ki szívet rázó robbanással, oly nemzetsége, mely egy évezrednél tovább virult Magyarországon szabad földében, árnyat s védelmet adva ezreknek, a hazának és királyi székeknek a kormányzás, tudomány és harczok mezején tett nagy és fényes szolgálatok után. A székhely nemzet feje koronáját veszítette el, a magyar főnemesség egyik díszét, a korona hiv tanácsosát, az állam, alkotmány és nemzeti mivelttség ügye erős támaszát.

S ime e csapás is a pusztulásteljes 1876. évben jött ránk! Mekkora veszteség, oh mindenható Isten! Mily gyilkos arányt tett nemzeti életünk mezején ez évben a kegyetlen halál! A magyar politikai és államélet 40 éven túl tündöklött napja után egyre hullanak le egéről fényes plánétái és csillagai. Oh te siralmas esztendeje a magyar nemzetnek, melynek emlékezete vérző eseményekben lesz beírva örökre évkönyveinkbe!

Tudja Magyarország, tudja Kolozsvár háládatos népe, kit és mennyit veszített mindkettő gróf Mikó Imrében. Mérlegelni akarom e veszteséget, elősorolni halottunk érdemeit, annyi lenne, mint földünk légkörnyét egy keskeny üveges üregébe zárom. Örökíti majd ez érdemeket a történetíró és örökíteni fogják az egyház és a magyar tudom. akadémia emlékbeszédei. Én csak érinteni kívánom, hogy dicsőült halottunk csaknem ifjúságától fogva e városban élt és munkálkodott, hogy a legnagyobb polgári hivatalokat viselte, hogy a szolgaság éveiben világitó torony — s mentő remény-horgonyként állott fenn közöttünk s Erdélynek s abban a magyar elemnek Magyarország számára jobb napok bekövetkezéséig való megmentésére irányzott Mózesi munkáját mély esőndben s bölcs számíttással a nemzet titkos, de egyhangu bizalmától támogatva, innen tervezte és itt hajtotta végre, hogy az egyesületi élet tüzhelyévé, magyar irodalmi központtá e várost tette, kebelébe muzeumot alapított, számára egyetemet s vasutat eszközölt, hogy annak választott és díszpolgára, három országgyűlésen képviselője, oktatásügyének bálaja, emelkedésének buzgó akarója volt, hogy ide kívánczolt vissza az 1849-ki catastrofa után, ide, midőn családi veszteségek lelkét megtörvén, a ministeri diszes állástól megválni magát elhatározta, ide hozta magát már mint halálos beteg marosújvári kastélyából is, polgártársai iránt tisztán érző, honát és a királyi szék méltóságát hiven szerető s védő szíve itt hült meg, kezei a hosszú munkában itt fáradtak ki, nemes lelke innen költözött át az örökkévalóságba.

Egy valódi nagy ember képét mutatja már e halvány körkép is, tisztelt halotti gyülekezet! Igen. E tények egy munkában és magasztos hazafiúi erények gyakorlásában eltöltött élet földi pályakörét mutatják ki és jelölik meg, melynek határát a szellemvilág örökléte és halhatatlansági reményeink képezik.

Egy híres szónok szerint nagynak oly ember nevezhető, aki a rang, születés, vagyon, vallás, nemzetiség s a társasági élet egyéb különbözőségeit, melyek mint a köntöskelme és divat formái szüntelen változnak, magában nem mutatja, mindezek fölül magasodván benne az ember.

Halottunk ilyen volt. Mint boglár keretéből a gyűrű gyémántja, úgy ragyogott ki e nemes aristokrata férfuból a nyájas szívű és szeretésre alkotott lelkű ember. Ugy tekintette ő a

szerencse ama muló javait, miut kötelező adósságokat, melyeket csak szép és nagy tettekkel, fényes honfiai szolgálattal lehet lefizetni. — S nekem jól esik azon nyilvános vallomást tennem, hogy e koporsó új vendége e szent tartozást lefizette.

Egy jeles író az igaz hazafiságot mindannak előmozdításában véli állani, a mi szabadságát megvédi, terjeszti s az elvesztettet visszaszerezni segíti. Azon nemzet, mely őseinek törvényeitől eláll, hona földét és jogait, kormányformáját és polgári intézményeit tiszteletben nem tartja és tartatja, mely multjáról megfeledkezik s jövőjeért nem aggódik, azért nem tesz, nem áldoz: azon nemzet elvész. Mutatott-e, tisztelt halotti gyülekezet! dicső hazafiságban halottunknál nagyobb férfiut akár a mult, akár a jelenkor? Nem úgy oltalmazta-e ő szent örökséget még a hatalommal szemben is minden válságkor, mint kölykeit védi az oroszlan, mint védte Mózes Izrael népét? Levelezései fel fogják deríteni majd a nemzet előtt azokat a harczokat és küzdelmeket, miket ő 1848 végén, 1849 elején, 1856—59-ben, 1861—62-ben, 1867-ben alkotmányunk s különösen Erdély érdekei s közjava védelmében két királyi felség mindenható tanácsosaival szemben, olykor élete és vagyona kockáztatásával sikerrel harcolt meg. E szent küzdelem, a hullott, veríték s azok dicső bére lesz egykor halottunk méltó apotheosisa.

Deréknek mondja a világ és méltán, midőn valaki családjáért, egy nemzetségért, városért vagy felekezetért tesz jót, áldoz és munkálkodik, de a ki a hazát, nemzetet öleli keblére, a ki a köznek szenteli munkásságát, a kinek lelkét az egyetemes nagy érdekek szeretete hevíti s áldozatának és életének hatása az emberiségre terjed ki áldásosan, az ilyen előttem közhasznú ember, ebben áll az igaz nagyság. Ti, a kik e koporsót körül álljátok, ti, a kik e nemes halott életét ismeritek, szóljatok: nem ily közhasznú ember volt-e ő, nem ily valódi nagyságot birt-e benne nemzetünk?

Miriád azok száma — mondja az író — kik az emberi nem fenmaradásán dolgoznak, de kevés azoké, kik által az emberiség nemesült és megdicsőítettik. Így van ez a nemzetek életében is. Milliő tagja van ugyanazon nemzetnek, kik mind szükségesek, hasznosak, kiegészítői létszámának; de csak kevesek azon boldog halandók, kik szerecsés időben, anyagilag és szellemileg megáldva, állnak nemzetök élére, nagyban képesek azért munkálkodni s munkájukat siker követi. E koporsó halottja a szerecsés halandók közé tartozott; élettörténete, munkái és jellemének kivált két fővonása, mit itt érintek, világosan bizonyítják azt. — Ő a munka embere volt ifjúságától kezdve haláláig: mint egy gróf Széchenyi és gróf Kemény József egész osztálya helyett évtizedeken át dolgozott s hasonlóan a pókhoz és hangyához, mely örök fáradhatatlansággal építgeti romlandó hajlékát: ő is száz nemdolgozó helyett volt munkás, ezerek számára alkotott és gyűjtött. Ő is mint Alfréd angol király 8 órát fordított a naphól hivatalos, 8 órát tudományos ügyekre, 8 at pedig étkezésre, társalgásra és álomra. E munkásság nagy eredményei által nevének dicsőséget szerzett, honának lényt, osztályának becsületet és kimélő megítélést. Rá is illett Chateaubriand szép mondása: rongyban is szép az erény, de biborban és bársonyban dicsőséggel ragyog! Második voná-

sa jellemének a takarékoság; igen, takarékos volt ő, azért kíválón, hogy száz meg ezer szegénynek alamizsnát adhasson, özvegyeken és árvákon segíthessen, a közügyekre áldozhasson. Ez volt halottunk takarékosági titka és erkölcsi indoka. Hajoljunk meg, tisztelt halotti gyülekezet! az okosan cselekvő lélek ezen bölcsessége és szívjósága előtt.

A bujdosó csillagok közt a legmagasabban állók leghalokban forognak pályakörükben. E képben a magas államoknál megkívántató léleknyugalom, érzéseik, itéletek és cselekedeteik mérsékeltisége van kifejezve. — Halottunk joggal mondható a bölcsész nyugalom és lélekcsönd, az önzetlen hazaszeretet és államférfiai eszély mintaképének, mely tulajdonainál fogva a trón és királyi ház rokonszenvét ép úgy megnyerte, mint a nemzet bizalmát és tiszteletét. — Quintus Metellusról azt írja a történelem, hogy tiz különböző ajándékot nyert az istenektől, azért volt oly szerencsés élete: erős ész és hazafiság, hivatali magas állás, vállalataiban siker és hasonlók voltak ezek. Halottunkról is elmondható az s épen ebben áll az ő roppant hatásának titka. Olyan volt ő közöttünk évtizedeken át, mint egy szellemerkölcsi delej: ellenállhatlanul vonzotta magához a jóért égő lelkeket; olyan volt, mint az erdőbe kiáltott szó: a mit jelszóul kimondott, mindenütt viszhangra talált. Ezért tartozik neki hálával Erdély, azért elvesztését méltán gyászolhatja Magyarország. Szerencsés ő, mert szeretett hona s nemzete javára egy hosszú élet folyamában nagy és dicső munkákat véggezhetett el, szerencsés haza, mely ily férfiakat szül és nevel!

E koporsó új lakójának halála is életéhez illő — philoszophusi és nemes volt. Thebaeben nem volt szabad senkinek örökséget venni addig, míg temetőhelyet nem szerzett, sem építeni, míg koporsóját el nem készíttette. Halottunk is már évek előtt elkészíttette sirhelyét, végnapjaiban elrendezte házáat, székely nemzetének oktatási czéljaira gazdag véghagyományt tett s valódi resignatióval hordozta halálos betegsége súlyos kínait, nyugodtan mondhatva el magáról: *Invictus morior* . . . És most leszállott az élet szinpadáról, a derekak legderekbika; báta megett egy tettekben gazdag élet, körülötte a gyászoló ország, előtte a halhatatlanság örök dicsfénye . . . Dicső elköltözött! nyugodj csendesen, poraidat őrizze meg hiven a hazai föld, munkás és sikerrel áldott szellemed éljen közöttünk örökké!

Szabad székelyföld, hősöknek hazája, mely őt szülte, Erdély és Magyarország, a ki nevelted, Kolozsvár városa, a melynek falai közt az áldásos élet fővényórája lejárt, sirasd nagy halottodat, a ki az elsőnek büszkesége, a másodiknak egyik leghűbb fia, utóbbinak háládatosan érző polgára volt. Isten vedled nemes férfi! Neved Pantheona a magyar nemzet szive lesz!

Miután még a dalegyletek a „Hymnuszt“ zengték el s ezalatt a virág- és babékoszoru borította koporsó a sirboltba helyeztetett: a szomoruan megható imposáns ünnepély, mellyel az erdélyi hazarész az ősi Mikó család utolsó férfi sarját kísérte örök nyugalomra, véget ért s mindazok, kiknek lépteit a nagy hazafi iránti kegyelet s háláérzet ma a Mikó család sirboltjához vezette, ismét hazatértek az élet küzdelmei közé, az irigy anyaföldnek engedvén át a nemes gróf kihűlt nemes szívét!

A nagy halott végpercei és betegsége.

Gr. Mikó Imre utolsó perceiről és betegsége lefolyásáról a következőket közölhetjük: A már hetek óta rettegett halált, mely 1876. szept. 16. reggeli $\frac{3}{4}$ 8 órakor következett be, külsőleg aránylag nem nagy küzdelmek előzték meg, habár belsőleg kétségtelenül roppant kínokat kellett szenvednie. Már 15-én reggel 5 óra felé egészen a g a s z t ó jelenségek mutatkoztak, melyek azonban még nem terjedtek odáig, hogy az orvosok már a mai napon bekövetkezendőnek jelezhetnék volna a szomorú eseményt, melytől különben már hetek óta rettegtünk. Azonban fájdalom! 15-én éjjel felé már határozottan veszélyes tünetek léptek föl, a mennyiben tüdővízenyősségi jelenségek állottak be, minek következtében a haldoklónak, a torkába gyülemlett nyálkásságok miatt, elállott a szava, sőt öntudatát is teljesen elveszté. Azonban környezete, mely a nagy haldokló utolsó pillanatait felett aggódó reménykedéssel jörködött s mely az elhunyt leányából: özv. br. Wesselényi Józsefné született gróf Mikó Annából, vejéből: gróf Teleyk Károlyból, a gyógykezelő orvos segédje dr. Büchler Ignáczból, jószág-igazgatójából: Tóth Zsigmondból és régi hű komornyikából állott, még ekkor sem veszté el minden reményét. Csak kora hajnalban, úgy $\frac{1}{2}$ 5 óra tájban, mikor az orvos kijelenté, hogy a legrosszabbtól lehet tartani, értesítették gróf Eszterházi Jánosné, báró Bornemissza J. és gróf Mikes J. urak is nem sokára a fenn nevezettekkel együtt vették körül a halálos ágyat. A belső halálküzdelem ekkor már egészen mozdulatlanúá tette a haldoklót s eszméletlen állapotát egy percig sem váltotta föl az öntudatosságának bár egy pillanata. Végre $\frac{3}{4}$ 8 órakor lezárultak örök álmra a nagy ember szemei, hogy többé soha föl ne nyiljanak. A mi a betegség lefolyását illeti, az sokszoros phazison ment át. Gr. Mikó Imre drága életét f. évi július hó elején támadta meg a halált rejtő kor, a májrák (cancer hepatis) még pedig marosujvári jószágán tartózkodása alatt s midőn egy pár nap mulva hevesebben lépett fel, Kolozsvárra jött be a nagy beteg, hol aztán dr. Machik Béla egyetemi tanár vette őt aug. hó elejétől kezdve dr. Büchler Ignác segédkezése mellett gyógykezelés alá. Az érdemdús hazafi betegségről nem sokára azután az egész ország aggódó részvétellel értesült a sajtó időnkénti tudósításaiból. S midőn egy pár hét múlva mind hevesebb tünetekkel lépett föl a kór, mind aggodóbb lön a közrészvét, a nélkül azonban, hogy a nagy hazafi ily gyors halálát még sejteti is merte volna. Az utóbbi napokban azonban, midőn gyomor-rák (cancer ventriculi) tünetek is állottak be, a legrosszabbra is el voltak készülve övéi, sőt maga is érezte közel halálát s már hetekkel ezelőtt kijelenté akarata a temetése körüli teendő tárgyában, megrendelte a koporsót s a temetéshez szükséges egyebeket és elkészítteté gyászjelentését.

Az egyetemi tanár Dr. Genersich Antal által végzett boncolás a következő kórismét tüntette fel: Velős henger hám-rák a májban, az epehólyagból kiindulva, rákos lerakodmányok a bordákban és a gerincz-csigolyában. Sárgaság, általános elsoványodás és vérszegénység, tüdő- és lábvízenyő. — Idült hörghurut tüdő légdaggal. A tüdőknek előrement mellhártyalob által feltételezett szalagos odanövése. Idült gyomor és bélhurut, pangási vérbő-éguel és gyomor bélvérzéssel. Idült ütőelhártyalob. A vesék hólyagos elfajulása. Epekövek. Viszér és dűlmirigy kövek.

Felelős szerkesztő: GAMAUF VILMOS.